

Габриела ГРИГОРЯН

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България

ПРАГМАТИЧЕН АНАЛИЗ НА ПЕРСОНАЛНИЯ ДЕИКСИС „НИЕ“ В ДЯСНОПОПУЛИСТКАТА РЕТОРИКА

Gabriela GRIGORYAN

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

A PRAGMATIC ANALYSIS OF THE USE OF PERSON DEIXIS WE IN RIGHT-WING POPULIST RHETORIC

Резюме: Статията предлага сравнителен анализ на парламентарни изказвания в рамките на военния дискурс в Германия и България. Анализът е концентриран върху прагматичната роля на местоимението „ние“ в дяснопопулистката реторика в контекста на войната в Украйна. Демонстрирана е функцията на персоналния деиксис в първо лице множествено число да конструира групи, като изключва или включва други участници от политическата сцена. Резултатите разкриват разлики при избора на категории на местоимението „ние“ въпреки еднаквата идеология, която споделят анализираните партии.

Abstract: This article offers a comparative study of German and Bulgarian parliamentary speeches within the war discourse. The analysis concentrates on the pragmatic role that the pronoun we has in the right-wing populist rhetoric in the context of the war in Ukraine. It is demonstrated that the first-person plural deictic pronominals have the function to construe groups by excluding or including other groups in the political arena. The results reveal differences in the choice of meanings of the pronoun we despite the same ideology the analyzed political parties are shearing.

Ключови думи: военен дискурс, реторика, прагматика, деиксис, популизъм

Keywords: war discourse, rhetoric, pragmatics, deixis, populism

1. Увод

Опозицията *ние* – *те* играе съществена роля в политиката. Основен признак на демокрацията е наличието на опозиционери. При формирането на собствена група (партия) важна стратегия е разграничаването ѝ от останалите

групи. При тоталитарните режими, където многопартийност липсва, отново откриваме ясното разграничение на *ние*, включващо целия собствен народ, и *те* – всички, критикуващи конкретния режим.

Езиково тази опозиция се изразява най-напред с помощта на личните местоимения. Според Уилсон политиките използват местоименията с цел разкриване на идеологическа пристрастност, насърчаване на солидарност и идентифициране на поддръжниците (с нас) и на противниците (срещу нас) (Wilson 1990: 76). В политическите изказвания съвсем осъзнато се използва формата за 1 л. мн. ч. *ние* вместо местоименията *аз* или *вие*. В статията е представен прагматичен анализ именно на употребата на *ние* в пленарните изказвания на две конкретни партии, които медии и политически анализатори класифицират като дяснопопулистки – българската партия „Възраждане“ и германската „Алтернатива за Германия“ (АзГ). С помощта на корпус от парламентарни дебати за войната в Украйна ще се представят референтите на местоимението *ние* в изказванията на депутати от съответните партии. Анализът цели да представи употребата на *ние* като езикова стратегия в реториката на десните популисти при изграждането на „своята“ и на „чуждата“ група. Търси се и отговор на въпроса има ли разлики в употребата на *ние* в двата корпуса. Според Уилсон в политически план бихме могли да предвидим, че хората с еднаква идеология ще имат сходен избор на местоимения (Wilson 1990: 71). При евентуални различия ще се опитаме да аргументираме на какво се дължат разминаванията между тези две партии от десния политически спектър.

2. Прагматика на *ние*

В прагматичните изследвания чрез личните местоимения се реализира персоналният деиксис. Ако знаем към кого реферира конкретното лично местоимение единствено защото комуникативната ситуация ни е ясна, то тогава този елемент е деиктичен. Със своя комуникативен модел К. Бюлер описва опорните точки на комуникативната ситуация, чрез които може да декодираме деиктичните знаци (Bühler 1934: 102). В центъра на този модел той поставя говорещия (аз, тук и сега). Персоналният деиксис произлиза по-конкретно от *аз*. Освен личните местоимения обхваща и притежателните (мой, твой, наш). Около *тук* и *сега* се ориентират другите видове деиксис – темпорален и пространствен.

М. Илиева посочва, че деиктичните единици са едно от средствата за субективност на езика, тъй като тези единици насочват вниманието към личността и света на говорещия (Илиева 2006: 90). Друг аспект на субективността е намерението на говорещия да представи определени факти по определен начин пред събеседника с цел въздействие:

„Преценките на говорещия могат да съответстват или да не съответстват на реалното състояние на нещата [...], но за да стане ясно това, е необходим контекст [...].“ (Илиева 2004: 22).

Специалното място, което 1 л. мн. ч. заема в местоименната система, се доказва и от комплексната семантика на това местоимение. В своята монография М. Илиева подчертава, че значенията на личните местоимения в множествено число не са еднородни, като представя няколко употреби на 1 л. мн. ч. в зависимост от участниците в речевата изява (Илиева 2004: 44 – 45). По този начин е илюстрирано как *ние* комбинира в своята форма участници и неучастници в комуникативната ситуация. Значението му може да се обобщи като „аз + други“, като всеки трябва да интерпретира кой е включен към „другите“ в зависимост от лингвистичния и извънлингвистичния контекст. По тази причина интегрирането на прагматичен подход при анализа на политическия дискурс помага за открояване на интенциите на говорещия в речевата ситуация. В случая ще се фокусираме върху намерението на говорещия да изразява принадлежност към или разграничаване от определена група в контекста на военния дискурс.

2.1. Инклузивно и ексклузивно *ние*

Бюлер прави разлика между ексклузивно и инклузивно *ние* (Bühler 1934: 142). Инклузивното *ние* включва адресата, ексклузивното *ние* го изключва. Ако народен представител заяви в интервю „Днес ние гласувахме законопроекта“, *ние* включва говорещия и останалите народни представители, но изключва адресата – интервюиращия. Говорим за ексклузивно *ние*. Ако председателят на Народното събрание заяви в пленарната зала „Предстои ни да гласуваме законопроекта“, имаме инклузивно *ние* – говорещия и адресатите, т.е. народните представители в залата. Понякога не става ясно от контекста кой е включен в групата на *ние*. Бюлер посочва, че в такъв случай говорещият с жест може да посочи тези, които причислява към тази група (Bühler 1934: 142). В настоящата статия ще разглеждаме само вербалните средства за общуване.

Представеното дотук разграничение на ексклузивно и инклузивно *ние* не изчерпва възможните референти на личното местоимение. В някои случаи е възможно говорещият да не се причислява към групата на *ние*. Понякога *ние* се употребява вместо *ти*, като по този начин се реализира неodobрителна иронична семантика (Илиева 2004: 74). В примера „Я / ние сме можели да четем //“ *ние* всъщност се отнася само до адресата. Такава употреба е възможно да се срещне и в политическата комуникация:

„[...] но българското правителство с нашите пари – 50 млн. лв., пак повтарям, наши, държавни, народни пари, една стотинка не е дало. **Ние**, оказа се, че за пореден път сме по-загрижени за чуждите, а нехаем за своите.“ (НС55 – 04/05/2022¹)

¹ След всеки пример, взет от стенограма на пленарно заседание, в скоби е добавен източникът (стенограмата), от който е конкретният откъс. За източници от българския корпус се посочва три вида информация: съкращението НС за Народно събрание, номерът и датата на заседанието. За източници от немския корпус: съкращението БТ за Бундестаг, номерът и датата на заседанието.

Тук *ние* замества „българското правителство“, т.е. *Vue/me*. Лингвистът Дж. Уилсон разглежда тази употреба като ексклузивно *ние*, т.е. не адресатът, а говорещият остава извън референтите на *ние* (Wilson 1990: 48). Германистът А. Буркхарт, който различава три категории на *ние* в политическата реч, също изключва не адресатите, а именно говорещия при ексклузивното *ние* (Burkhardt 2003: 411 – 412). Инклузивното *ние* пък дели на няколко подкатегории: антропологично *ние* (говорещият и всички останали хора), национално *ние* (говорещият и неговите сънародници), колективно *ние* (говорещият и неговият кръг от хора) и дуално *ние* (говорещият и слушателят). Колективното *ние* дели на още подварианти: конфронтативно *ние* (говорещият и неговата група в противоречие с други групи), интегративно *ние* (говорещият и неговата група заедно с други групи), трансисторическо *ние* (говорещият, неговата група и евентуално други групи, независимо от тяхната историческа ситуираност). Освен за инклузивно и ексклузивно *ние* той пише и за трета категория – его-идентично *ние*, в която е включен само говорещият. Тук се визира употребата на 1 л. мн. ч. от страна на монарха при абсолютизма.

Описаните дотук категории служат за отправна точка при анализа на дяснопопулистката реторика. Тъй като Буркхарт разглежда езика, използван именно по време на парламентарни дебати, част от неговите категории се срещат и в нашия корпус. Ще се разграничим от неговата дефиниция за ексклузивно *ние*, тъй като в лингвистиката се е установило по-скоро разделението на Бюлер (вж. Bendel Larcher 2015: 60, Cysouw 2002: 45, Urban 1988: 71). За ексклузивна употреба ще приемаме случаите, в които говорещият изключва присъстващите в залата опоненти, но включва в своята група българския/немския народ. По този начин възприемаме разбирането на Бендел Лархер според което говорим за ексклузивно *ние*, когато местоимението реферира към „донякъде ясно очертана група от обществото“ и се противопоставя на *вие* или *те* (Bendel Larcher 2015: 60). В настоящата статия имаме предвид конкретно позицията „ние, народът“ срещу „Вие, политическия елит“, която се определя за присъща на дяснопопулистките изказвания (Römer/Spieß 2019: 7).

Ще се наложи и конкретизиране на употребите, тъй като Буркхарт не уточнява границите на „своята“ и на „чуждата“ група. За дебатите в парламента е типично „сложното групиране на адресатите“ (Klein 2019: 331). Имам три групи адресати: собствената група (партията), политическите опоненти и публиката, която не присъства в залата, но благодарение на медиите се превръща в участник в комуникацията. Затова ще посочваме конкретните референти в дадения контекст, без да използваме наименованията на категориите на Буркхарт.

Таблицата по-долу посочва категориите на *ние*, които преобладават в корпуса.

Таблица 1.

Инклузивно <i>ние</i> [говорещ + адресат (+ трета група)]	Ексклузивно <i>ние</i> [говорещ – адресат + трета група]
<ul style="list-style-type: none"> · всички българи/германци; България/Германия) · парламент · ЕС/всички европейци · само партия „Възраждане“/АзГ 	<ul style="list-style-type: none"> · Говорещ – политическите опоненти + българския/немския народ

Употребата на *ние* вместо *вие/ти* няма да бъде отделяна като трета графа и разглеждана по-подробно, тъй като се среща твърде рядко в корпуса. Освен това разграничаването ѝ от *ние*, рефериращо към всички в парламента, се оказва трудно по време на анализа.

2.2. Контекст

За да разберем към кого всъщност реферира *ние*, се нуждаем от контекст. Генова пише, че ролята на контекста е преди всичко да премахне нееднозначността на езика на равнище изречение (Генова 1997: 61 – 62). Контекстът осигурява референти за персоналния деиксис и разрешава анафорична зависимост в изказването. От прагматична гледна точка може да различим минимум три аспекта на контекста: контекст на ситуацията, езиков контекст и контекст на знанията (Finkbeiner 2015: 11). Контекстът на знанията не се ограничава до конкретната комуникативна ситуация, а се отнася по-скоро до фоните на знания за взаимовръзките в света.

Контекстът на ситуацията засяга говорещия и слушащия, както и пространствено-времето на изказването. Обект на анализ в статията са изказвания от парламентарната трибуна в периода от 2022 до 2024 г. В българския корпус говорещият е или Костадин Костадинов, лидер на парламентарната група „Възраждане“, или друг депутат от същата тази група. В немския корпус се разглеждат както изказванията на лидерите на АзГ Тино Хрупала и Алис Вайдел, така и изказвания на различни депутати от парламентарната група. Слушащи и в двата корпуса са останалите народни представители в залата. Контекстът на ситуацията създава определени очаквания за референтите на *ние*.

От контекста на ситуацията обаче невинаги може да сме сигурни, че сме изчерпали вариантите за референти. В такъв случай са ни нужни сигнали в текста. Именно езиковият контекст, наричан още ко-текст, представлява езиковото обкръжение на едно изказване. Референцията е еднозначна, когато *ние* участва в атрибутивно съчетание (*Ние от ВЪЗРАЖДАНЕ*) или в апозитивна конструкция (*Wir als AfD, ние, българите*). Кореферентните връзки в предходен или последващ текст също помагат за изясняване на референта:

„Истината е, че колкото повече се опитват да ни убеждават в това, толкова повече българските граждани си казват точно обратното. Защото *ние* имаме един много добре изграден рефлекс от времето на комунистическото управление [...]“ (НС22 – 09/12/2022)

В този пример с помощта на текста знаем, че *ние* замества българските граждани.

В някои случаи е трудно еднозначно да се определи референтът. Причината е в характерната за парламентарното изказване поливалентност на адресатите.

2.3. Прагматични функции на *ние*

Йозеф Клайн определя дебатите от пленарни заседания като дебати за легитимност. Говорещият от трибуната не цели да убеди пленума в своята позиция, а търси по-скоро общественото одобрение (Klein 2019: 139). Освен това заседанията често се отразяват от медиите, което означава, че случващото се в пленарната зала ще стигне и до потенциалните избиратели. Според Буркхардт медиите променят ролята на парламента – от форум за дискусии те го превръщат в медиен спектакъл (Burkhardt 2003: 335). Това кара политиките да се фокусират върху презентацията на собствената си група, да критикуват с още по-остър език противниците си и да се разграничават от тях. *Ние* се противопоставя на *Вие* (политическите опоненти). Цели се сближаване на говорещия не със слушащите в залата, а със слушащите пред телевизора. Тази поливалентност на адресатите повлиява и на прагматичните функции на 1 л. мн. ч. в политическите изказвания. Освен персуасивната функция, която е основна за политическата реторика (Klein 2019: 332), *ние* може да изпълнява едновременно интегративна и контрастивна функция, т.е. да дефинира границите на собствената група и по този начин да я разграничава от останалите групи (Burkhardt 2003: 406). В едно изказване обикновено една от двете функции е доминираща. В дяснопопулистката реторика доминираща роля ще има по-скоро контрастивната функция, тъй като партиите от този политически спектър разчитат на опозицията „*ние* – *те*“². Дебатите, включени в корпуса, са свързани с военния конфликт в Украйна и помощите, които страните членки се очаква да изпратят. АзГ и „Възраждане“ са сочени за евроскептични партии, които се опитват ясно да се разграничат от действия, продиктувани от лидерите на ЕС. Така *те* (другите), от които *ние* ще се разграничават, може да са управляващите партии и европейските лидери, често назовавани от (дясно) популисти като „политически елит“. Относно популизма Е. Тарашева пише: „Посланието НИЕ, което презумира говорещия и публиката като една общност е една от най-мощните метафори на популизма“ (Тарашева 2017). Политикът представя себе си като един от народа, с което реализира най-широко прилагания тип популистко говорене.

² <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/diskurskultur-2023/541849/rechtspopulistische-diskursverschiebungen/> [08.11.2024].

В Германия позоваването на колективния образ на народа (*das Volk*) от националсоциализма насам се приема за присъщо конкретно за десния популизъм (Boone et al. 2018: 4).³

Ние може да изпълнява и апелативна функция в политическата комуникация. Езиково тази функция в анализирания корпус се постига най-често с модалния глагол трябва (*müssen*):

„Ето защо **ние трябва** да се борим срещу пълзящия, надигащ се, реставриращ се фашизъм всячески.“ (НС40 – 21/07/2023)

3. Дискурс и корпус

Германистът В. Чахур пише, че в днешно време всичко може да бъде наречено дискурс, като се започне от политически дискурси в най-общия смисъл и се стигне до дискурс на конкретен политик (Czachur 2011: 49). Теоретичната концепция за дискурса се базира на трудовете на М. Фуко. Дискурс той нарича „ансамбъл от изкази в качеството им на подчиняващи се на едно и също дискурсивно образувание“ (Фуко 1996: 135). Именно този т.нар. „ансамбъл от изкази“ интересува лингвистите. В германистичното езикознание можем да работим по-конкретно с понятието за дискурс на Фуко и да извършваме лингвистичен анализ благодарение на Бусе и Тойберт. Те дефинират дискурса като виртуален корпус от всички налични текстове, които са тематично свързани. За да може дискурсът да бъде изследван лингвистично, трябва да се подберат текстове от виртуалния корпус и да се състави конкретен корпус (Busse/Teubert 2013: 16 – 17). Конкретният корпус зависи от интересите на изследващия и представлява „отрязък“ от дискурса: „Дали определен брой текстове могат да се причислят към дискурса X или дискурса Y, зависи винаги от обективната преценка на учения“ (Busse/Teubert 2013: 148). Корпусът за настоящия труд е „отрязък“ от военния дискурс⁴. Той цели да представи колективните знания на конкретна група от обществото (десните популисти) за определен период от време, тъй като отправна точка на дискурсивния анализ всъщност е „колективното знание на конкретно дискурсивно общество, като това знание се отнася до тематичната област, избрана за обект на изследване“ (Busse 1987: 267). Терминът „знание“ се отнася до сложните съдържания на съзнанието, които са резултат от опита на едно общество (Spitzmüller/Warnke 2011: 41).

В статията разглеждаме военния дискурс в две различни държави, затова трябва да се съобразим с методите на анализ на контрастивната лингвистика на дискурса. Най-важното условие на всеки контрастивен анализ е откриването на *tertium comparationis*. Според М. Шрөтер сравняването на политически дискурси би било възможно, ако имаме сравним материал от сравним период при сравним контекст (Schröter 2013: 93). Според Бюке и др. при такъв

³ При левия популизъм се избягва понятието Volk (Boone et al. 2018: 4)

⁴ В настоящата статия под военен дискурс се има предвид конкретно дискурса около войната в Украйна.

тип анализ имаме няколко варианта за изследване (Böke, Jung, Niehr, Wengeler 2000: 13). Може да сравняваме:

- еднакви или подобни по тематика дискурси, които се развиват в няколко страни по едно и също време;
- еднакви или подобни по тематика дискурси, които се развиват в няколко страни по различно време;
- тематично различни дискурси които се развиват в няколко страни по едно и също време.

За настоящия анализ важи първият вариант – изследваният дискурс се развива паралелно и в България, и в Германия. Изказванията и в двата корпуса са част от дебати, проведени в периода между 24.02.2022 и 20.03.2024 и са тематично свързани с военния конфликт в Украйна и по-конкретно с предоставянето на военно-техническа помощ. Такова тематично ограничаване е нужно, тъй като военният дискурс включва в себе си и други теми, като налагането на санкции срещу Русия или връщането на наборната военна служба. Еднакво интензивно в двете страни обаче се дебатират относно предоставянето на военна помощ за Украйна, като това дава възможност за създаването на близки по големина корпуси. Избрани са две партии, които заемат една и съща част на политическия спектър и изпълняват еднаква роля в парламента – тази на опозиция. Така до известна степен се осигурява база за сравнение по отношение на потенциалните референти на *ние*. Под внимание е взето и отсъствието на реплика и дуплика в парламентарната реторическа практика в Германия. По този причина анализирахме единствено изказванията на българските депутати, като реплики и дуплики не са включени в корпуса.

4. Анализ

При анализа трябва да се вземат предвид разликите в местоименните системи на българския и на немския език. Най-съществена разлика откриваме при задължителното реализиране на личните местоимения в немския език. Личното местоимение експлицитно се назовава, когато заема позицията на подлог, докато в българския език местоименият подлог може да се изпусне (Vasileva 2014: 54). Той става известен чрез морфологичните категории на глагола лице и число. В такъв случай оставянето или изпускането на личното местоимение *ние* се прави от стилистична, а в някои случаи и от прагматична гледна точка. Присъствието на *ние* в много случаи може да се разбира като акцентиране върху контраста с други групи:

„И дори това, което *ние* имаме, защото и то е старо, но за *нас* – най-модерно, дори и това сега се опитват да *ни* отнемат *Вие!*“ (НС52 – 27/09/2023)

При анализа на българския корпус ще разглеждаме не само експлицитната употреба на личното местоимение *ние*, но и реализирането му чрез окончание на сказуемото. Част от да-конструкциите с хорвативно значение, които

се реализират във формите за 1 л. мн. ч., няма да бъдат включвани в анализа, тъй като „се използват в качеството си на идиоматизирани вметнати изрази“ (Чакърова 2009: 35) – срв.: „Най-близкият ни съюзник, примерно *да кажем* – както се казва, буквално от другата страна на границата, е Турция“ (НС69 – 08/12/2023).

Ще разпределим референтите на местоименията *ние/ни/наш*, съответно *wir/uns/unsere*, според употребите, представени в т. 2.1.

4.1. Анализ на немския корпус

Немският корпус, състоящ се от 10 184 токена⁵, включва 18 изказвания от 8 депутати от групата на АзГ. Местоимението *ние* се среща общо 196 пъти (1,92%)⁶: 123 пъти като подлог (*wir*), 26 – като допълнение (*uns*) и 47 – като притежателно местоимение (*unsere*).

Най-често *ние* реферира към германския народ или държава – имаме 99 такива употреби (0,97%). Седем пъти личното местоимение е съчетано с глагола *brauchen* („нуждая се“):

„*Wir brauchen* Energiepolitik, die den Fokus auf Unabhängigkeit und Versorgungssicherheit legt. [...] *Wir brauchen* eine Bundeswehr, die die Fähigkeit zur Landesverteidigung zurückgewinnt. [...] Und *wir brauchen* geopolitische Nüchternheit statt feministischer Außenpolitik.“ („Нуждаем се от енергийна политика, фокусирана върху независимостта и енергийната сигурност. [...] Нуждаем се от армия, която да си възвърне способността да защитава страната. [...] И се нуждаем от геополитическа трезва преценка вместо от феминистка външна политика.“⁷) (БТ19 – 27.02.22)

Употребено по този начин, *ние* изпълнява персуасивна функция – говорещият иска да убеди германците, че знае от какво се нуждае страната им. Друга функция е контрастивната – в случая се цели дистанцирането на Германия от конфликта в Украйна:

„Es ist einfach nicht wahr, dass in der Ukraine auch *unsere* Freiheit verteidigt wird [...] Aber es ist nicht *unsere* Konflikt. Er berührt keine deutschen Interessen, die Folgen allerdings sehr wohl.“ („Не е вярно, че в Украйна се защитава *нашата* свобода [...] Но това не е *нашият* конфликт. Той не засяга германските интереси, но последствията със сигурност ги засягат.“) (БТ54 – 22/09/22)

Цели се и емоционализиране на ситуацията, след като германския народ е представен като жертва на неуспешната политика на правителството или като се скицират бъдещи негативни сценарии:

⁵ За преброяване на токените използвахме: Anthony, L. (2021). AntConc (4.0) [Computer Software]. Tokyo, Japan: Waseda University. Available from <https://www.lauranceanthony.net/software>

⁶ Тъй като двата корпуса се различават по своя размер, ще се посочва относителната честота на местоимението.

⁷ Превод мой – Г. Г., както и при всички останали цитати от немския корпус по-надолу в статията.

„Die gescheiterte Energiewende, sehr geehrte Damen und Herren, hat **uns** in eine fatale einseitige Abhängigkeit von russischen Erdgaslieferungen geführt [...]“ („Неуспешният енергиен преход, дами и господа, **ни** доведе до фатална едностранна зависимост от руските доставки на природен газ.“) (БТ19 – 27/02/22)

„Die Ampel nimmt in Kauf, dass **wir** in einen Krieg hineingezogen werden, der nicht der **unsrige** ist.“ („Управляващата коалиция приема факта, че ще бъдем въвлечени във война, която не е **наша**.“) (БТ97 – 20/04/23)

Прави впечатление и честата референция към парламента – 54 (0,53%) пъти. При тази референция откроява се апелативна функция. Осем пъти *ни* е съчетано с модалния глагол *müssen* и два пъти с *nicht dürfen* („не бива“):

„Es **darf** in diesen Tagen aber **nicht unser** Ziel sein, den einen Schuldigen auszumachen. **Wir müssen** die Diskussion auch zu einer Lösung, zu einer gemeinsamen Zukunft führen.“ („**Не бива целта ни** днес да е посочването на виновник. **Трябва да стигнем** до решение, до общо бъдеще.“) (БТ19 – 27/02/22)

На две места подканата не е експлицитно формулирана: „[...] **unsere** Aufgabe wäre [...]“⁸ („[...] **нашата** задача би била [...]“) и „Voraussetzung ist, dass **wir** die richtigen Konsequenzen ziehen [...]“⁹ („Условието е **да направим** правилните заключения [...]“). Чрез такива призови говорещият иска да наложи целите и исканията на партията си като общи (наши) с тези на останалите групи в парламента.

Говорещият може да реферира към парламента и в същото време да се дистанцира от правителството:

„Deshalb rufe ich der Bundesregierung zu: Planen Sie nicht, wie **wir** Beziehungen verschlechtern, sondern wie **wir** Wohlstand [...] garantieren können!“ („Затова призовавам правителството: Не планирайте как да **влошаваме** връзките, а как да **гарантираме** просперитет [...]“) (БТ19 – 27/02/22)

В пленарните речи обикновено доминира употребата на *Vue*, когато говорещият се обръща към опонентите си (Klein 2019: 140). Опонентите в случая са управляващите, тъй като изказванията са на представители от опозицията.

В корпуса се среща сравнително по-рядко – 23 пъти (0,22%) – *ни*, което включва единствено говорещия и неговата партия. Тази употреба е обичайна в рамките на пленарен дебат, в който се обсъждат внесени предложения. От всяка партия се очаква да изяви позиция. Тъй като АЗГ са против доставката на оръжия, не е изненадващо, че този тип употреба в корпуса три пъти е в съчетание с глагола *ablehnen* („отхвърлям“) и веднъж с *nicht zustimmen* („не приемам“):

„Im vorliegenden Antrag fordert die Union mehr schwere Waffen für die Ukraine. [...] Das ist unverantwortlich, und das **lehnen wir ab**.“ („В настоящия

⁸ БТ54 – 22/09/22.

⁹ БТ19 – 27/02/22.

законопроект ХДС/ХСС изисква повече тежки оръжия за Украйна. [...] Това е безотговорно и ние не го одобряваме.“) (БТ79 – 19/01/23)

В разгледаните изказвания *ние* реферира 16 пъти (0,16 %) към европейците, четири пъти в следния контекст:

„Russland hat die Ukraine angegriffen, und **wir haben** wieder Krieg in Europa.“ („Русия нападна Украйна и отново **има** война в Европа.“) (БТ19 – 27/02/22)

На немски това изречение може да се изрази с безличната конструкция „es gibt wieder Krieg in Europa“ (отново има война в Европа). Въпреки това говорещият избира да употреби личното местоимение *ние*, за да не звучи така, сякаш се дистанцира от проблема. В сходен контекст имаме противопоставяне между *ние* (всички в Европа) и *Bue* (бившето правителство)¹⁰:

„**Sie** haben die letzten acht Jahre regiert. [...] jetzt haben **wir** Krieg, und dafür tragen **Sie** eine Mitverantwortung.“ („**Bue** управлявахте през последните осем години. [...] сега **има** война и отговорност за това носите и **Bue**.“) (БТ19 – 27/02/22)

Така за потърпевши са представени всички, отговорността обаче носят единствено бившите управляващи.

В корпуса откриваме само една употреба на ексклузивно *ние*:

„Diejenigen, die unter einem Kriegszustand dank ihrer Privilegierung am wenigsten zu leiden hätten, wollen heute hier darüber entscheiden, ob in letzter Konsequenz **unsere** Söhne sterben und **unsere** Bürger unter Entbehrungen leiden müssen. [...] Ja, dass **Sie** von der CDU/CSU kriegsbegeistert sind, wissen **wir**. Wissen **Sie** was? Schicken **Sie Ihre** eigenen Kinder in den Krieg. Aber **unsere** bekommen Sie nicht.“ („Тези, които биха пострадали най-малко от една война благодарение на своите привилегии, искат да решат тук дали синовете **ни** в крайна сметка ще умрат и дали **нашите** граждани ще трябва да страдат от лишения. [...] Да, знаем, че **Bue** от ХДС/ХСС сте ентузиазирани от войната. Знаете ли какво? Изпратете собствените си деца на война. Но няма да получите **нашите**.“) (БТ157 – 14/03/2024)

Тук „нашите граждани“ са обект на емпатия от страна на говорещия. Той сигнализира, че знае какви са тревогите на народа, като се обединява с тях чрез притежателното „нашите“ в последното изречение. Едновременно с това дискредитира политическите опоненти и ги изключва от групата на *ние*.

В останалите случаи обаче, когато се прави ясен контраст между политиките и германското общество, говорещият се позиционира на страната на парламента, а не на страната на обществото:

„**Wir** müssen zuerst den Interessen **unseres** Landes und **unserer** Bürger dienen.“ („На първо място **ние** трябва да служим на интересите на **наша** страна и **нашите** граждани.“) (БТ81 – 25/01/23)

¹⁰ Тук не говорим за ексклузивна употреба, тъй като бившето правителство е включено и към групата на всички европейци, към които реферира *ние*.

Дори когато разграничава парламента (*ние*) от правителството (*Вашата политика*), говорещият поставя граница между себе си и германските граждани:

„*Wir* müssen uns fragen: Welche sozialen Folgen hat Ihre Politik für die deutschen Bürger? *Diese* müssen schon jetzt überall mit steigenden Preisen leben lernen [...]“ („Трябва да си зададем въпроса: До какви социални последици води Вашата политика за германските граждани? Те (*тези*) трябва вече да се учат да живеят с покачващите се цени.“) (БТ19 – 27/02/22)

Вместо да реферира към гражданите с *ние*, говорещият използва показателното местоимение *diese* („тези“). Предпочитането на 3 л. мн. ч. се разглежда като желание за дистанциране от конкретните участници в дискурса (Maitland and Wilson 1987: 498). В някои изказвания се подчертава и ролята на партията като представител на исканията на гражданите:

„Die deutschen Bürger wollen diesen Krieg nicht. Die deutschen Bürger wollen diese Eskalation nicht. Die deutschen Bürger wollen diese Waffenlieferungen nicht. Deswegen stimmen *wir* diesem Antrag nicht zu.“ („Германските граждани не искат тази война. Германските граждани не искат ескалация. Германските граждани не искат доставки на оръжия. Затова *отхвърляме* този законопроект.“) (БТ79 – 19/01/23)

С *ние* говорещият реферира към своята партия и претендира, че представлява волята на всички германски граждани. Не се размиват обаче границите между тези две групи.

4.2. Анализ на българския корпус

В българския корпус анализирахме 22 изказвания от осем депутати от парламентарната група на „Възраждане“. Българският корпус съдържа 16 840 токена. Имаме 387 (2,30%) употреби на 1 л. мн. ч., като местоимението *ние* се среща експлицитно 289 пъти. Наблюдават се 249 (1,46%) употреби, които реферират към българския народ или българската държава. Основната функция тук е контрастивната:

„Искам някой да излезе тук и да ми обясни: каква точно е ползата на България от налагането на санкции, в резултат на което ще загубим *ние*.“ (НС32 – 24/02/2022)

Подобно на примерите от немския корпус, и тук се цели разграничаването на българските интереси от тези на други страни. Тази употреба се среща най-вече в контекста на отношения с други държави, от които българският народ, според говорещия, понася последици:

„От другата страна обаче, не е проблем да *ни* източат ресурсите – било то финансови, било демографски или ресурсни и каквито още се сетите. [...] *Ние* нямаме никакъв интерес от това да участваме в разгарянето на този конфликт, докато, между другото, Великите сили се опитват да го потушат по някакъв начин.“ (НС22 – 09/12/2022)

Опозицията „наше“ – „чуждо“ се извежда на преден план в посланията:

„Само че тук има една подробност: а това **нашата** държава ли е? Държи ли се България като държавата на българите? Как е възможно в **нашата** държава **ние** да се чувстваме като гости?“ (НС44 – 30/03/2022)

Създава се едно национално **ние**, което е застрашено от чужди политически сили.

На подобна антагонистична рамка се базират и ексклузивните употреби в корпуса, които са 17 (0,1%) на брой. В този случай обаче врагът на „нас, българите“ е българското правителство:

„Нека никой да не си прави илюзията, че **ние, българите** не виждаме какво се случва. Това правителство иска война, нека бъдат гласувани тези предложения в парламента. Щом правителството иска тази война, то ще я получи. **Ние, българите** ще му я дадем.“ (НС55 – 04/05/2022)

Говорещият причислява себе си, но не и правителството към групата на **ние**. На места се обръща директно към политическите опоненти, седящи в залата:

„[...] **Вие** обявявате война в момента на българския народ, но тази война ще я спечелим **ние**. Няма правителство и няма парламент, който да е спечелил войната срещу своя народ.“ (НС55 – 04/05/2022)

В сравнение с немския корпус тук броят на употребите, рефериращи само към партията на говорещия, е по-висок – 58 на брой (0,34%). Именно с такъв тип употреба е използвана анафора, която допълнително акцентира върху местоимението:

„**Нашето** становище е, че санкции не бива да има. **Нашето** становище е, че в този конфликт България ще понесе щети [...].“ (НС32 – 24/02/2022)

Срещаме почти същия брой **ние**, рефериращо към целия парламент – 57 пъти. С тези употреби най-вече се тематизира работният процес там (1) или се изразява мнение относно решенията, които се взимат (2):

(1) „Въпросът, който обаче **разглеждаме** сега тук, в момента, е не по-малко важен [...].“ (НС22 – 09/12/2022)

(2) „Идеята **да отхвърлим** вето на президента, е крайно несъстоятелна.“ (НС69 – 08/12/2023)

Срещаме тази употреба с апелираща функция само на четири места в корпуса:

„Ето защо **ние трябва** да се борим срещу пълзящия, надигащ се, реставриращ се фашизъм всячески. Тук е първата отбранителна линия, защото в крайна сметка това е парламентът.“ (НС40 – 21/07/2023)

При контраст между политици и граждани говорещият само два пъти се причислява към колегите си в парламента, а не към българския народ:

„**Нашият** български народ в момента си задава точно този въпрос – дали няма да стане нещо по-голямо, защото хората са изплашени. Нормално е. Ситуацията, както се вижда, е напрегната. Какво **им** казваме **ние** в този момент, че на практика се включваме в конфликта, без да сме страна. Няма **да подкреним** такава декларация.“ (НС32 – 24/02/2022)

Интересно е обаче „конфронтирането“ с действията на парламента чрез последната употреба на 1 л. мн. ч. в изказването. С него се реферира само към партия „Възраждане“, като по този начин говорещият все пак реализира по-скоро контрастивна, отколкото интегративна функция. Така се засилва общото впечатление, че в българския корпус антагонизмът е централният аргумент, с който говорещият изразява политическата роля на партията си.

В българския корпус не откриваме нито една употреба на *ние*, включваща в себе си всички европейци. Това е показателно за евроскептичното настрояване на „Възраждане“.

5. Изводи

Откриваме различия в начина, по който партия „Възраждане“ и АзГ употребяват местоимението *ние* по време на парламентарен дебат. И двете партии споделят сходни идеологически позиции, затова бихме заключили, че разликите се дължат на различната политическа култура в двете страни и донякъде на различните икономически, политически и геостратегически зависимости с други европейски държави по време на военния конфликт.

Таблицата показва обобщените резултати от анализа.

Таблица 2.

	АзГ: <i>ние</i> (1,92 %)	Възраждане: <i>ние</i> (2,30 %)
всички българи/германци	0,97%	1,46%
парламент	0,53%	0,33%
партията	0,22%	0,34%
всички европейци	0,16%	0%
ексклузивна употреба	0,01%	0,10%

На първо място се откроява разликата в честотата на *ние* в двата корпуса. В българския корпус са демонстрирани по-силни емоции, постигнати предимно чрез експлицитната употреба на *ние*. Клайн пише, че в политиката емоционалността не може да се сведе до спонтанни чувства (Klein 2019: 33). Затова приемаме употребата на *ние* като едно от езиковите средства, с които политиките стратегически емоционализират дебата. Въпреки че в над половината от случаите *ние* реферира към всички българи или към българската държава, изказванията на „Възраждане“ целят изостряне на опозицията „*ние – те*“, а не усещане за колективност. Ориентирани са по-скоро към конфликт, а не толкова към постигане на консенсус. Пълното изключване на правителството от групата на *ние* подчертава желанието за дистанция от политическите опоненти.

В немския корпус наблюдаваме различно позициониране на групите в политическото пространство. Липсва ясно изразена опозиция „ние, народът“ срещу „политическия елит“¹¹. Правителството е сочено за отговорно за кризите в страната, но само веднъж е преднамерено изключено от *ние, народа*. В повечето случаи говорещият присъединява целия парламент към гражданите и създава донякъде абстрактното *ние*, отнасящо се до цялото обществено-политическо пространство. В други случаи обаче граждани и политици са разграничавани. По този начин се спазва етикатът на политическата реторика. Към етичните принципи Клайн причислява разделянето на ролите партия и народ, за да не се наруши народният суверенитет (Klein 2019: 189 – 190). В немския корпус се подчертава отговорността на политиците към гражданите, като по този начин германският народ е по-скоро с пасивна роля и понася последиците от взетите решения на управляващите. В българския корпус гражданите също „страдат“ от действията на правителството, но по този начин говорещият оправдава включването на народа като активен участник в опозицията.

Разлика откриваме и в европейското *ние*, отсъстващо в българския корпус. *Ние* в изказванията на депутатите от „Възраждане“ е ситуирано единствено в България, като тук говорим не за липсата на географска близост, а за липсата на политическа симпатия. Макар АзГ също да е сочена за евроскептична партия, във военния дискурс тези настроения не си проличават.

6. Заключение

Анализът на персоналния деиксис *ние* е част от номинативните стратегии в реториката на десните популисти и предоставя поглед върху позиционирането на двете политически партии във военния дискурс. Изведените категории на *ние* и резултатите от прагматичния анализ ще служат като отправна точка за бъдещо по-обхватно изследване на езиковото конструиране на популисткото противопоставяне „народ“ – „политически елит“ и на дискурсивното познание на десните популисти.

БИБЛИОГРАФИЯ

Генова 1997: Генова, Д. Контекст или множество от контексти. – В: *Проглас*, 11 (1), 59 – 70. // **Genova 1997:** Genova, D. Kontekst ili mnozhestvo ot konteksti. – In: *Proglas*, 11 (1), 59 – 70.

Илиева 2004: Илиева, М. *Българинът в своите местоимения*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. // **Ииева 2004:** Iieva, M. *Balgarinat v svoite mestoimeniya*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.

¹¹ Липсата на ясно изразена опозиция „ние, народът“ срещу „вие, политическия елит“ в немския корпус не изключва наличието на такова противопоставяне в реториката на десните популисти в Германия, особено в социалните мрежи и по време на партийни конгреси.

Илиева 2006: Илиева, М. Стилистична интерпретация на деиксиса. – В: Станева, Х (ред.). *Йорданка Маринова. Изследвания по случай нейния седемдесетгодишен юбилей*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 85 – 95. // **Илиева 2006:** Илиева, М. Stilistichna interpretatsiya na deiksisa. – In: Staneva, H. (red.). *Yordanka Marinova. Izsledvaniya po sluchay neyniya sedemdesetgodishen yubiley*. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 85 – 95.

Тарашева 2017: Тарашева, Е. Дискурси на популизма. – В: *Политически изследвания* (1 – 2), 101 – 121. // **Tarasheva 2017:** Tarasheva, E. Diskursi na populizma. – In: *Politicheski izsledvaniya* (1 – 2), 101 – 121.

Фуко 1996: Фуко, М. *Археология на знанието*. София: Наука и изкуство. // **Fuko 1996:** Fuko, M. *Arheologiya na znaniето*. Sofia: Nauka i izkustvo.

Чакърова 2009: Чакърова, К. *Императивът в съвременния български език*. Пловдив: Пигмалион. // **Chakarova 2009:** Chakarova, K. *Imperativat v savremenniya balgarski ezik*. Plovdiv: Pigmalion.

Bendel Larcher 2015: Bendel Larcher, S. *Linguistische Diskursanalyse. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr.

Böke, Jung, Niehr, Wengeler 2000: Böke, K., M. Jung, T. Niehr, M. Wengeler, Vergleichende Diskurslinguistik. Überlegungen zur Analyse internationaler und intralingualer Textkorpora. – In: Niehr, T., K. Böke (Hrsg.) *Einwanderungsdiskurse. Vergleichende diskurslinguistische Studien*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 11 – 36.

Boonen, Gür-Şeker, Thomeczek 2018: Boonen, U., D. Gür-Şeker, J. Thomeczek. Partizipation populistischer Akteure im Zeitalter digitaler Medien. Multimodale Perspektiven am Beispiel von Pegida. – In: Bock, Bettina M., Philipp Dreesen (Hrsg.): *Sprache und Partizipation in Geschichte und Gegenwart*. Bremen: Hempen Verlag <https://www.researchgate.net/publication/320980478_Partizipation_populistischer_Akteure_im_Zeitalter_digitaler_Medien_Multimodale_Perspektiven_am_Beispiel_von_Pegida> [08.11.2024].

Bühler 1934: Bühler, K. Sprachtheorie. *Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena: Fischer.

Burkhardt 2003: Burkhardt, A. *Das Parlament und seine Sprache: Studien zu Theorie und Geschichte parlamentarischer Kommunikation*. Tübingen: Niemeyer.

Busse (1987): Busse, D. *Historische Semantik. Analyse eines Programms*. Stuttgart: Klett-Cotta.

Busse, Teubert 2013: Busse, D., W. Teubert. *Linguistische Diskursanalyse: neue Perspektiven*. Wiesbaden: Springer VS.

Cysouw 2002: Cysouw, M. ‘We’ rules: The Impact of an Inclusive/Exclusive Opposition on the Paradigmatic Structure of Person Marking. – In: Simon, Horst J., H. Wiese. *Linguistik Aktuell/Linguistics Today*, 52. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 41 – 62.

Czachur 2011: Czachur, W. *Diskursive Weltbilder im Kontrast. Linguistische Konzeption und Methode der kontrastiven Diskursanalyse deutscher und polnischer Medien*. Wrocław: ATUT.

Finkbeiner 2015: Finkbeiner, R. *Einführung in die Pragmatik*. Darmstadt: WGB.

Klein 2019: Klein, J. *Politik und Rhetorik: Eine Einführung*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden.

Maitland, Wilson 1987: Maitland, K., J. Wilson. Pronominal Selection and Ideological Conflict. – In: *Journal of Pragmatics*, 11, 495 – 512.

Römer, Spieß 2019: Römer, D., C. Spieß. Populistischer Sprachgebrauch als Phänomen politischer Kommunikation. – In: *Populismus und Sagbarkeiten in öffentlich-politischen Diskursen*. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr, 7 – 19.

Schröter 2013: Schröter, M: Kontrastive Analyse politischen Diskurses. Skizze, Verkomplizierung und Ausblick. – In: Killian J., T. Niehr (Hrsg.): *Politik als sprachlich gebundenes Wissen. Politische Sprache im lebenslangen Lernen und politischen Handeln*. Bremen, 91 – 105.

Spitzmüller, Warnke 2011: Spitzmüller, J., I. H. Warnke. *Diskurslinguistik. Eine Einführung in Theorien und Methoden der transtextuellen Sprachanalyse*. Berlin/Boston: De Gruyter.

Urban 1988: Urban, G. The Pronominal Pragmatics of Nuclear War Discourse. – In: *Multilingua* 7(1 – 2), 67 – 94 <<https://doi.org/10.1515/mult.1988.7.1-2.67>> [08.11.2024].

Vasileva 2014: Vasileva, R. *Ausgewählte Fragen zur deutschen Syntax*. Veliko Tarnovo: Faber.

Wilson 1990: Wilson, J. *Politically Speaking: The Pragmatic Analysis of Political Language*. Oxford: Basil Blackwell.

ИЗТОЧНИЦИ НА АНАЛИЗИРАНИТЕ РЕЧИ

Немски корпус

<<https://dserver.bundestag.de/btp/20/20019.pdf>> [29.11.2024].

<<https://dserver.bundestag.de/btp/20/20031.pdf#P.2719>> [29.11.2024].

<<https://dipbt.bundestag.de/dip21/btp/20/20054.pdf#P.5870>> [29.11.2024].

<<https://dipbt.bundestag.de/dip21/btp/20/20056.pdf#P.6175>> [29.11.2024].

<<https://dserver.bundestag.de/btp/20/20079.pdf#P.9411>> [29.11.2024].

<<https://dserver.bundestag.de/btp/20/20081.pdf#P.9670>> [29.11.2024].

<<https://dserver.bundestag.de/btp/20/20088.pdf>> [29.11.2024].

<<https://dserver.bundestag.de/btp/20/20148.pdf#P.18936>> [29.11.2024].

<<https://dserver.bundestag.de/btp/20/20157.pdf#P.20084>> [29.11.2024].

<<https://dserver.bundestag.de/btp/20/20159.pdf>> [29.11.2024].

Български корпус:

<<https://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/55/ID/10626>> [29.11.2024].

<<https://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/55/ID/10651>> [29.11.2024].

<<https://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/55/ID/10702>> [29.11.2024].

<<https://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/55/ID/10721>> [29.11.2024].

<<https://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/55/ID/10794>> [29.11.2024].

<<https://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/55/ID/10811>> [29.11.2024].

<<https://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/55/ID/10827>> [29.11.2024].

<<https://www.parliament.bg/bg/plenaryst/ns/55/ID/10835>> [29.11.2024].